

hozzászürkültek, s mintha veszítettek volna hamvas játékoságukból. A játszma többséyes. Az is lehet, hogy a NAT-ban legitimált tánc, dráma „brúgódarabbá” válik az iskolában, mint Bolond Istók kezében az érc. De az is lehet, hogy a folyamat visszafordul – ha még van hova –, s az iskola támasztotta követelmények közt helyét nem találó kultúrákövetítő technikák visszarendeződnek a közművelődésbe. Vajon ki fér majd ebben az esetben hozzá

a neki való, ám mégis a nembeliségbe emelő művészeti élményekhez? Melyik „sikátorban” lesz klub, művelődési ház, művészeti szabadiskola? S melyikben nem lesz még diszko se?

Hát ezeket a kérdéseket tettük fel egymásnak a békéscsabai *Hol-min*, a művészetpedagógiai szakmai és civil szervezetek „négy szögletű kerek asztalánál” 1995 késő őszen.

Trencsényi László

Általános művelődési központok Borsod-Abaúj-Zemplén megyében

Az általános művelődési központ annak a felismerésnek gyakorlati megvalósítása, mely szerint a művelődés és az oktatás a szocializáció egymással összefüggő folyamatai, hiszen mindkettő célja a kultúra elemeinek elsajátítása. Jellegükben azonban markánsan különböznek; a közoktatás kötelező, tömeges, nehezen individualizálható, a művelődés szabadabb, belső késztetésből eredő, intímabbé tehető folyamatként jellemezhető. A célok, módszerek és eszközök tekintetében a hetvenes években mindkét terület heves vitákat ért meg.

Atúlásosan átideologizált és központosított, megmerevedett közművelődés a kultúrákövetítés individuálisabb, a több nemzedéket átfogó permanens művelődés helyi célokat jobban szolgáló formáit, lehetőségeit kereste. Az iskola a nevelést ért bírálatok hatására és megválaszolására a társadalmasítás új formáit kutatta, ahol a nyitottabb, a helyi érdekeknek megfelelőbb tantervi struktúrák, a szélesebb kínálat, a merev iskolai gyakorlat oldottabb közművelődési szférákba történő helyezése jelenthetett megoldást, egyben a személyiségfejlesztés új dimenziói előtt nyitott kaput.

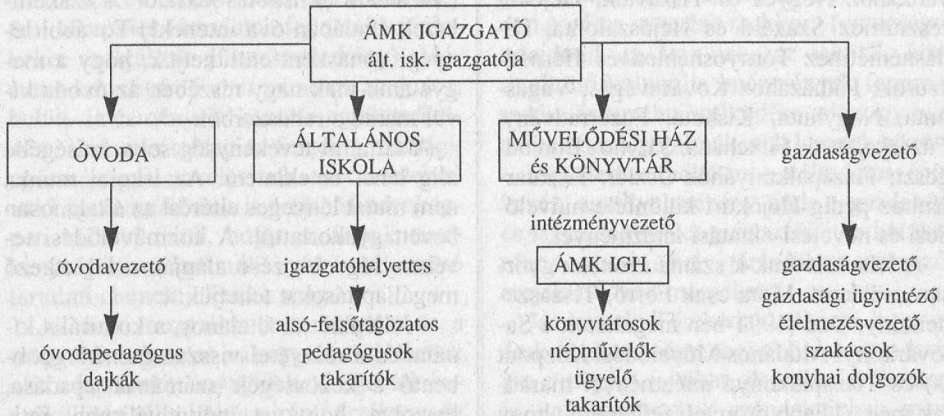
Kézenfekvő volt a gondolat: meg kell teremteni az óvodák, iskolák, művelődési házak, könyvtárak, sportlétesítmények stb. helyi integrációját, szorosabb együttműködését! E törekvéseket a hetvenes évek építészeti azzal támogatták, hogy nyugati minták alapján olyan közösségi épületek (Community Center-ek) emelését szorgalmazták, ahol a nevelési és közművelődési helyiségek egy fedél alatt vannak, és így

minden kulturális feladat sajátos közegben és együttesben valósítható meg. Így jelentek meg az első általános művelődési központok, s több helyütt megépültek a komplex épületek is (Vészto, Debrecen, Pécs, Ózd stb.).

A nyolcvanas években mintegy háromszáz ilyen integrált intézmény működött. A központi szabályozás 1981-ben jelent meg, az 1985. évi I. törvény kihirdetése után 1989-ben részletes szabályozó intézkedés következett (30/1989. XI. 19. MM. r.), majd az 1993. évi LXXIX. törvény kodifikálta véglegesen az ámk-k működését.

A gyors felfutás felkeltette a szakemberek figyelmét is, országos értekezletek tartottak, egyesület jött létre, s ma már több reprezentatív kutatás kiterjedt szakirodalom foglalkozik az ámk-kal. Úgy tűnt, nagy jövő vár rájuk! A rendszerváltást követően azonban fokozatos leépülés kezdődött, melynek csak egyik oka lehet a gazdaságossági szempont (nem lehet megmondani egyértelműen, hogy drágább-e vagy olcsóbb az integráció). A mélyebb

A szervezeti felépítés és irányítás néhány példája

Tiszszederkény (1700 lélek, közigazgatásilag Tiszaújváros része)
A struktúra világosan felépített, funkcionális jellegű.

Ózd (Brassói úti ÁMK)

Ez a szervezeti megoldás is funkcionális jellegű.

okok részben a közművelődés bizonyos fokú átértékelődésében, marginalizálódásában, részben a helyi társadalom struktúrálatlanságában, szellemi-anyagi gyengeségében keresendők. Mindehhez hozzájárul, hogy annak idején divatszerűen, a korszerűség jegyében olyan településeken is létrehoztak ámk-kat, ahol eleve nem voltak meg azok eredményes működésének feltételei. Ha az ámk-k a megváltozott körülmények között felismerik helyi rendel-

tetésüket, további új célokat keresnek, újabb reneszánszukat is megélhetik.

Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a rendszerváltás kezdetén (1990) az alábbi ilyen intézmények működtek: Borsodivánka; Forró; Gyöngyarló; Hejőkeresztúr; Hidasnémeti; Leninváros (Tiszszederkény óváros); Ózd – Brassói Úti, Csépanyi, Somsályi ÁMK; Pálháza; Sály; Tiszapalkonya; Tiszatarján. A tizenegy település általános művelődési központjaihoz társult

közszégi intézmények is tartoztak: Borsodivánkához Négyes és Tiszavalk; Hejőkeresztúrhoz Szakáld és Hejőszalonta; Hidasnémetihez Tornyosnémeti és Hernádszurok; Pálházához Kovácsvágás, Vágáshuta, Nagyhuta, Kishuta, Füzérradvány, Füzérkajata és Filkeháza; Sályhoz Borsodgeszt; Tiszapalkonyához Oszlár; Tiszatárjánhoz pedig Hejőkürt különféle művelődési és nevelési-oktatási intézményei.

A felsorolt ámk-k száma azonban gyorsan csökkent. Mára csak Forró, Tiszaszederkény, Ózd (1991-ben megalakult a Sajóvárkonyi Általános Művelődési Központ is) és Tiszapalkonya intézményei maradtak meg. (Újabb örömteli fejlemény, hogy Putnokon megalakult a Péczeli József Általános Művelődési Központ, amely nemrég kezdte meg működését.) A megye területén a maximális igényeket is kielégítő, közösségi feladatellátás céját szolgáló ún. Community Center típusú ámk jelenleg Ózdon, a Brassói úton működik szakközépiskolával, általános iskolával, könyvtárral, közművelődési tevékenységgel, mellette pedig a város sportcsarnoka található. A többiek szétszórót épületegyüttesekben szervezik intézményi életüket. A fenntartó valamennyi esetben az önkormányzat. Civil szervezetek, önszerveződések gazdaságilag még alig segítik közösségi kulturális célokat. A gazdálkodás általában saját jogkörű vagy közvetlenül önkormányzati bonyolítású. Az óvodák bevonása az integrációba ritkán fordul elő.

A megyében működő ámk-k kooperációja különböző szintű. Általában az alábbi jellemvonások mutathatók ki: közös igazgatás (az iskolák igazgatói a vezetőik); részben közös tervezés; az egyes intézményegységek autonómok; a költségvetésben az egyes tagintézmények elkülönülnek; a munkáltatói jogokat a fenntartó intézmény gyakorolja (ennek megfelelően a 30/1989. MM. sz. r. 9. §-a általában nem érvényesül az intézményegység-vezető megbízással kapcsolatban). E kooperációk *messze esnek az ideális integráció szintjétől.*

Az együttműködés eme modelljei az iskolák dominanciáját jelentik a rendszerben, ahol a többiek mintegy „kiszolgálják”

az iskola nevelési-oktatási célkitűzéseit. (Az ámk-k „eliskolásodásától” a szakemberek általában óva intenek!) További lényegi vonásként említhetjük, hogy a megye ámk-inak nagy részében az óvoda kívül marad a rendszerből.

A tartalmi tevékenység sokszínűségébe alig lehet betekinteni. Az iskolai munka nem mutat lényeges eltérést az általánosan bevett gyakorlattól. A közművelődési tevékenység elemzése alapján a következő megállapításokat tehetjük:

– Jellemző az általános, a kulturális kínálat és a részvétel visszaesése. Megdőbentő a közösségek számának apadása, igazolva, hogy az individuálisabb, intímebb közösségi foglalkozásokba vetett remény illúzióknak bizonyult. Ez a helyzet részben anyagi okokra vezethető vissza, de nyilvánvalóan az érdeklődés hiányára is. A kultúráközvetítés ilyenén mélyrepülése szolgálhat egyik magyarázatul az ámk-k számának csökkenésére.

– Változatlanul nagy az érdeklődés az előadások, film- és videovetítések, kiállítások, kirándulások iránt (ez utóbbi tevékenység különösen kedvelt Ózd és Tiszaújváros ámk-jaiban).

– A teoretikusok annak idején fontos érvként hangoztatták a többgenerációs, permanens művelődés lehetőségeit, amikor is az unokák, szülők, nagyszülők együtt vesznek részt a művelődés különféle ágazataiban. A statisztikák azonban nem igazolták ezt a feltevést: a résztvevők legnagyobb része az ámk diákjaiból kerül ki. Lényeges tanulság, hogy az ámk sem csodaszer a közművelődés általános betegségeinek gyógyításában!

Fontos új tartalmi elemként figyelhető meg az ámk-nak a helyi szociális, gazdasági, társadalmi igények kielégítésére irányuló törekvése. A feladatukat komolyan vevő ámk-k hamarosan nem érhetik be csupán a művelődési feladataik teljesítésével.

Jó példát szolgáltatnak erre az egyre több helyen rendezett árubemutatók, kiállítások (Ózd, Brassói úti ámk), amelyek nem csupán bevételi forrást jelentenek, hanem sokkal inkább tudatos törekvésről tanúskodnak. Azok a tervek pedig, amelyek

szerint már a helyi szolgáltatások és piac ösztönzését is célba veszi, már kimondottan tekepülés-társadalomfejlesztési érdekeket szolgálnak (Tiszaszederkény). Másutt a koordináció alatt nemcsak az ámk-n belüli intézmények közötti együttműködést, hanem a település fontos gazdasági, egészségügyi, nevelési stb. szervezeteivel való együttműködést is értik. Mindenképpen várható tehát, hogy az ámk-k tevékenységében a kulturális szférán túlmutató tartalmi elemek jelennek meg.

Az ámk mozgalom az országban és a megyében egyaránt válsággal küzd. Ennek oka a fenntartók anyagi lehetőségeinek beszűkülésén túl a kultúra iránti érzékenység csökkenése. Az intézményrendszeren belül az iskola még tartani tudja pozícióját, a kultúrákövetítés egyéb területein viszont visszaesés mutatkozik. Ez a válság az ámk-k számának erős csökkenésével jár. Az ellenértés irányú mozgás egyelőre gyenge (Putnok). Megyénkben jelenleg nyolc általános művelődési központ létezik.

A működő intézmények az integráció különböző fokain állva, rendkívül eltérő

infrastrukturális adottságokkal, különböző színvonalon dolgoznak. Feltűnő, hogy Ózdon a város vezetése mekkora fontosságot tulajdonít az ámk-nak, az iskolák köré tömörülő kulturális intézmények fennmaradása és további működése talán így biztosítható a legoptimálisabb keretek között.

Figyelemre méltó az a céltudatos építkezés, amellyel néhány ámk a gazdasági és társadalmi élet más szféráit is hatókörébe vonja, és a helyi társadalom szervezőerejeként óhajt megjeleníteni.

Javaslatok: Törekedni kell arra, hogy az ámk tevékenysége nagyobb szerepet kapjon a megyei sajtóban, és ezáltal a fenntartó önkormányzatok szándékaikban megerősödjenek, s hogy további önkormányzatok teremtsék meg a létesítés feltételeit. A fennálló intézmények együttműködését a Pedagógiai és Közművelődési Intézet közreműködésével kell erősíteni. Létre kell hozni az általános művelődési központok igazgatóinak munkaközösségét, meg kell teremteni a tapasztalatcserén alapuló továbbképzésük feltételeit.

Lénárt Béla

Az embertan négyéves tapasztalata Fóton

Négy éve tanítok embertant a Fóti Ökumenikus Iskola felső tagozatán. Így az idei évben már kiengedünk olyan búcsúzó diákokat, akik ötödikes koruk óta folyamatosan tanulták ezt a tárgyat. Felvetődhet tehát a kérdés: látható-e eredmény, illetve milyen nyomot hagyott rajtuk a négy éven át folytatott foglalkozás.

Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy a nyolcadik osztályban a művészet történetét is taníthatom. Így lehetőségem van vizsgálni, hogy mennyire nyújt segítséget más tárgyak tanulásában a diákok emberismerete. A művészettörténet iskolánkban integráló szerepet is betölt: új szempontok szerint dolgozza fel diákjainknak a történelem, az ének, a rajz, az irodalom tanulmányozása során szerzett tudását. A fő kérdés az, miként fejte ki magát az ember az egyes korokban,

mi volt számára a legfontosabb kérdés, milyen szerepe, célja volt művészetének és milyen válaszokat adott az a kérdéseire.

A kulcsfigura tehát az ember, aki kérdez és alkot. Az ember, akinek megismerésével már negyedik éve foglalkoznak ezek a diákok.

Az ötödik, a hatodik, a hetedik és a nyolcadik osztályban

Ötödikben általánosságban írjuk körül az embert. Miben különbözik a Föld más élőlényeitől? Az ókori görög mitológiára